

הדרום הערבי הלוחט

● עמיהוד ישראלי

הקשרים עם בריה"מ ולפתיחת דף חדש עם סעודיה ונסיכויות הנפט על מנת לזפות בסיוע כלכלי וכספי. מגמה זו של צינון החתרנות ופריצת ההתבדלות הגיעה לשיאה בכינון יחסים דיפלומטיים עם סעודיה במרץ 1976. אולם שנתיים לאחר מכן, היינו ביוני 1978, שוב התהפך הגלגל בדרום-תימן: קרבות רחוב שהתחוללו בעדן הביאו להדחת הנשיא המתון, סאלם רובייע עלי, ולהוצאתו להורג. את השלטון בפועל תפס יריבו, עבד אל-פתאח אסמאעיל אל-ג'ופי, האיש שדבק באוריינטציה סובייטית מובהקת ואף ביקר מספר פעמים בבריה"מ ובמדינות הגושה-המזרחי. בין שהסובייטים סייעו למהפך זה ובין אם לאו – נעלה מכל ספק, שהם הרוויחו מהתמורות שחלו בצמרת הדרום-תימנית. מכל מקום, אומדן המומחים הסובייטים והמזרח-גרמניים הפועלים פיוס בדרום-תימן מגיע ל-500-600. באותו חודש יוני 1978 נרצח גם נשיא המתון של צפון-תימן, אחמד חוסיין אל-גאשמי, כנראה ע"י שליח המישטר החדש מדרום-תימן. הצירוף הברזומני של שני אירועים אלה החרף מאוד את היחסים בין שתי המדינות התימניות וחלל משבר מחדש בין סעודיה ונסיכויות-הנפט לבין דרום-תימן. אולם עיקרו של המשבר התמקד בין שתי המדינות התימניות והיחסים ביניהן נותקו לאחר רצח הנשיא הצפון-תימני. העוינות בין השתיים הסלימה להידרדרות אלימה בפברואר 1969, שעה שפרצו קרבות עזים על גבולן המשותף, כנראה כתוצאה מנסיון צפון-תימני להשתלט על מוצבי-גבול.

אומדן יחסי הכוחות הכמותיים

דרום-תימן	צפון-תימן	אומן אוכלוסין (1979)
1.8 מיליון	7.0 מיליון	כוחות היבשה
15,200	3,000	חיל-הים
300	300	חיל-האוויר
2,500	1,700	לוחמי-שבטים
15,000	20,000	מטוסים
40	34	טנקים ונגמ"שים
170	130	

על פי דיווחים שונים, נטלו חלק בקרבות יחידות שריון, ארטילריה ומטוסים, ולפי הודעות מצנעא – השתתפו חיילים קובאניים ואתיופיים בקרבות לצידם של חיילי דרום-תימן. חרף היתרון הדמוגרפי המכריע של צפון-תימן, הרי שסדר-הגודל הצבאיים ואיכות כלי-הנשק מצביעים על יתרון דרום-תימני. מכל מקום, חיילי דרום-תימן הצליחו להדוף את יריביהם ואפילו להשתלט על מספר כפרים מעבר לגבול. רק ב-6 למרץ 1979 הצליחה "הליגה הערבית" להשיג הסכם להפסקת-אש ולנסיגת-כוחות הודית מעבר לגבול המשותף. עם שוך הקרבות פגה, במידה מסוימת, המתוחות החרפה ששררה בין היריבות, אולם הלקחים נלמדו היטב הן בעולם הערבי והן בזירה הבינלאומית, ואלו הם:

(א) דרום-תימן נותרה פמוקד הרדיקאלי המסוכן ביותר בחצי-א"ר ערב, הן לצפון-תימן והן לשכנותיה מדינות הנפט – סעודיה וסולטאנות עומאן. עם פרוץ הקרבות הועמד הצבא הסעודי בכוננות עליונה ויחידותיו בלבנון הוטסו בחזרה למולדת.

(ב) מאחורי דרום-תימן עומדת בריה"מ ושליחיה – מבצעיה באפריקה: חיילים קובאניים ואולי אף אתיופיים. נמל עדן והאי סוקוטרה בפיתחת מפרץ עדן משמשים כבסיסים ימיים ואוויריים לבריה"מ.

(ג) אמינותה של ארה"ב הועמדה למיבחן נוכח האיום שנשקף לצפון-תימן במישרין ולמדינות הנפט בעקיפין. ואכן, מאז המפולת באיראן גילו האמריקאים נחישות, והעבירו נשק וציוד צבאי ברכבת-אווירית לצפון-תימן.

(ד) חופש השיט והטיס מעל מיצרי דרום ים-סוף חיוניים במיוחד לישראל למרות הפסקת אספקת-הנפט מאיראן. נתיב-הטיס מישראל למזרח-הרחוק עובר עתה בלעדית בגיזרה זו לאחר סגירת שמי-איראן בפני התעופה הישראלית-האזרחית.

השנתיים האחרונות איפיינו את העולם המוסלמי בהתלקחויות ובתבערות שהתרחשו דוקא בשוליים הגיאוגרפיים של המזרח-התיכון: במזרח – המרד המוסלמי באפגאניסטאן "גג-העולם", במערב – התלהטות המאבק בין מרוקו ל"פוליסארי" בסהרה-הספרדית לשעבר. בצפון – מרד הפורדיים האיראניים למען אוטונומיה, ובדרום – התנגשויות אלימות בין צפון-תימן ודרום-תימן.

דרום-תימן ('הרפובליקה העממית הדמוקרטית של תימן'), המשתרעת על פני 163,300 קמ"ר בשוליים הדרום-מערביים של חצי-א"ר ערב והמאכלסת כ-1.8 מיליון נפש (1979), חולשת על פיתחו הדרומי של ים-סוף, על מיצרי באב אל-מנדב והאי פרים שבמרכזם. מתוך כך מסתבר, שדרום-תימן שולטת על נתיבים בינלאומי המקשר את מדינות הנפט במפרץ-הפרסי דרך ים-סוף ותעלת-סואץ לעבר צרכניות הנפט של מערב-אירופה. עד למהפכת חומייני באיראן היה זה גם עורק הנפט העיקרי של ישראל, שכן זו האחרונה ייבאה במישרין כ-10,000 טון נפט ליום מאיראן, היינו כ-40% מצריכתה השוטפת.

דרום-תימן קיבלה את עצמאותה מידי הבריטים בשלהי נובמבר 1967. השליטה הבריטית במרחב זה, שפונה "הפרוטקטורט של עדן וחצר-מוות" והוכפף להודו-הבריטית, נמשכה כ-150 שנה. למותר להזכיר, כי חשיבות הטריטוריות הללו גאתה ועלתה עם תנופת תעלת-סואץ בשנת 1869. הבריטים עשו רבות לחיזוק מאחזיהם ולפיתוח נמל עדן וסביבתו הקרובה. חברת-הנפט הבריטית ("בריטיש-פטרוליאום") הקימה בתי-זיקוק ענקים בעדן, שהכניסו, בשנת 1975, כ-140 מיליון-דולר לתקציבה של המדינה, והמהווים גם עתה את עיקר התוצרה-הלאומי-הגולמי של דרום-תימן, שבאדמתה לא נתגלו שדות נפט עד כה.

אולם הפיתוח הבריטי נצטמצם גיאוגרפית לעיר עדן, לנמלה ולסביבה הקרובה – העורף-המידברי של חבלי דרום-תימן נשאר בצביונו הפלפלי המפגר והנחשל. לאחר מלחמת-העולם השניה החלה בריטניה להעביר הדרגתית את סמכויות השלטון בדרום-ערב לידי היסודות המקומיים. אולם מהלכים אבולוציוניים אלה השתבשו עקב התעוררותה של תנועת-שיחורר לאומית, שפתחה במאבק אלים נגד הבריטים, בעידודם הישיר של צבאות-מצרים אשר פלשו לצפון-תימן ונשאו בעול העיקרי של מלחמת-האזרחים נגד השבטים-המלוכניים. המעורבות המצרית בצפון-תימן הופסקה כזכור, עקב פרוץ מלחמת ששת-הימים. הבריטים, שהשלימו עם התגברות עוצמתה של "החזית לשיחורר לאומי" (נ.ל.פ.) בעדן, העדיפו להסתלק מדרום-תימן בשלהי 1967, לאחר שהסכנה המצרית שנשקפה לצפון-תימן המתבוססת בדמיה, נמוגה עקב מלחמת ששת-הימים.

כך, איפוא, נולדה המדינה הערבית החדשה בדרום-תימן לתוך סיטואציה כלכלית ומדינית קשה: יציאת הבריטים מבסיסם בעדן, שורה של הלאומות-פנים, הפקעות קרקעות ושבירת כוחם של השליטים המקומיים, ובעיקר – כיבוש סיני ע"י צה"ל. סגירת תעלת-סואץ וחסימת נתיב שיט-המיכליות לעבר ים-סוף והתעלה – חוללו משברים כלכליים קשים ביותר במדינה החדשה, וזו לא התאוששה מהם גם לאחר פיתחה המחודשת של תעלת סואץ בשנת 1975.

מטבע הדברים, שמשבר כלכלי ממושך ועמוק מהווה תמריץ מובהק להקטנה מדינית וחברתית. וכך, אמנם, אירע בדרום-תימן. בקיץ 1969 הודח נשיא המתון של דרום-תימן, קחטאן א-שעבי, והמערכת הפנים-מדינית נותקה למסלול של ראדיקליזציה מתמדת, שלוותה במאבקי כוח בין-אישיים ובין זרמים רעיוניים. השלטון החדש, שהורכב ממועצת נשיאות מחומשת, פעל לביצוע רפורמה אגרארית בפרוס שנת 1970, תוך חרמת קרקעות של נסיכים וסולטאנים מקומיים וחלוקתם בקרב בני-שבטים וכפריים. עסקים פרטיים נאסרו, חברות זרות הולאמו, ומועצת הנשיאות היטלטלה בין אוריינטציה מאואיסטית פרו-סניית לבין הישענות על מוסקבה. במרוצת שנת 1970 הקמו המיליציות-העממיות והמיפקדות הצבאיות המהפכניות, שפעילותן פוונה לפרוייקטים צבאיים ואזרחיים במשולב. בשלהי שנת 1973 הסתמן שינוי הקו המדיני במגמת מיתון. סיעתו של סאלם רובייע עלי בנשיאות נסתה לצמצום